

דף שבועי

בס"ד

פרשת אחרי מות, תשפ"ד, מספר 1567

"הַתְּשֻׁפֹּט הַתְּשֻׁפֹּט" תוכחה קשה בהפטרה נדירה גדי איידלהייט

דיון בהפטרות יש לבצע בשני מישורים; יש לדון בהפטרה בהקשר למיקומה בנביא, מה נמצא לפניו ומה אחריה, ויש לדון בה גם כקטע נפרד העומד בפני עצמו, שהוצא מהקשרו המקורי והוצמד כהפטרה לפרשה מסוימת. מבחינה זו יקשה עלינו למצוא תשובה לשאלה, מדוע נבחרו הפטרות קשות כל כך לפרשות אלו? ננסה לענות גם על כך בהמשך.

המשנה במסכת מגילה (ד, י) מביאה: "רבי אליעזר אומר אין מפטירים בהודע את ירושלים". פסוק זה בנוסחו המדויק לקוח מפרק ט"ז ביחזקאל, שלפי מנהג תימן הוא ההפטרה לפרשת שמות, למרות הכתוב במשנה, כך שדעתו של רבי אליעזר לא התקבלה להלכה. גם בפסוק השני של הפטרתנו: "וְאַתָּה בֶּן אָדָם הַתְּשֻׁפֹּט הַתְּשֻׁפֹּט אֶת עִיר הַדְּמִים וְהוֹדַעְתָּה אֶת כָּל תּוֹעֲבוֹתֶיהָ" (יח' כב:ב) מופיעות אותן מילים בדיוק, ולכאורה לפי רבי אליעזר גם אותה לא אמורים לקרוא, אך דעתו לא התקבלה גם כאן, אם כי ישנן עדיין קהילות ירושלמיות שאין קוראים בהן הפטרות אלו. בפסוק מהפטרותנו ניתן למצוא כמה "הקלות". שמה של ירושלים אינו מופיע במפורש, ומאחר שתחילת הפסוק היא שאלה, ייתכן שאפשר לפרש כך גם את המשכו. גם הפטרת קדושים למנהג ספרד, שהיא בפרק כ' ומוקדמת בנביא להפטרת אחרי מות, כוללת ביטויים דומים: "הַתְּשֻׁפֹּט אֶתֶם הַתְּשֻׁפֹּט בֶּן אָדָם אֶת תּוֹעֲבַת אֲבוֹתֶם הוֹדִיעִים" (פסוק ד).

נשים לב לכמה פסוקים בהמשך ההפטרה:

(ו) הִנֵּה נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְזָרְעוֹ הָיוּ בֶּן לְמַעַן שִׁפְּךָ דָּם. (ז) אָב וְאִם הִקְלוּ בְּךָ לָגֵר עָשׂוּ בְעֶשֶׂק בְּתוֹכְךָ יְתוֹם וְאֶלְמָנָה הוֹנוּ בְּךָ. (ח) קָדְשִׁי בְּזִית וְאֶת שְׁבִתִּי חָלַלְתָּ. (ט) אֲנָשִׁי רָכִיל הָיוּ בֶּן לְמַעַן שִׁפְּךָ דָּם וְאֵל הַהָרִים אָכְלוּ בְּךָ זֶמֶה עָשׂוּ בְּתוֹכְךָ. (י) עֲרֹוֹת אָב גָּלָה בְּךָ טִמְאַת הַנִּדָּה עָנוּ בְּךָ. (יא) וְאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ עָשָׂה תּוֹעֲבָה וְאִישׁ אֶת כְּלָתוֹ טִמְאָה בְּזָמָה וְאִישׁ אֶת אֶחָתוֹ בֵּת אָבִיו עָנָה בְּךָ. (יב) שָׁחַד לְקַחוּ בְּךָ לְמַעַן שִׁפְּךָ דָּם וְנָשָׂה וְתַרְבִּית לְקַחְתָּ וּתְבַצְעִי רַעֲיָה בְעֶשֶׂק וְאֶתִּי שָׁכַחְתָּ נָאִם אֶ-דָּנִי ה'.

בפסוקים אלו מופיעות כל העבירות החמורות שבתורה: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ומצטרפות אליהן גם עבירות שבין אדם לחברו –

שנת התשפ"ד מזמנת לנו מקרה נדיר בהפטרות של פרשות אחרי מות וקדושים. בפתח הדברים נעיר, שלפרשות אלו מנהגי הפטרות רבים. במרבית החומשים מובא שההפטרה לפרשתנו היא ביחזקאל "הַתְּשֻׁפֹּט הַתְּשֻׁפֹּט" (כב:ב). בפרשת קדושים מנהג ספרד להפטיר בפרק כ' ביחזקאל, ואילו מנהג אשכנז להפטיר בסוף ספר עמוס, נבואה "רכה" יותר עם פסוקי נחמה בסיומה.

מאחר שההפטרה לפרשתנו היא תוכחה קשה, מנסים במנהג אשכנז הנפוץ לצמצם את קריאתה ככל הניתן. בשנים פשוטות הפרשות מחוברות, וממילא קוראים רק הפטרה אחת. בשנים מעוברות הפרשות נפרדות, אולם כמעט תמיד ההפטרה של אחת מהן נדחית בגלל ההפטרה לשבת הגדול, או בגלל הפטרת ראש חודש או ערב ראש חודש. במקרים אלו, גם אם הפרשה שהפטרותה אינה נדחית היא אחרי-מות, מנהג אשכנז הוא לקרוא באותה שבת את ההפטרה של פרשת קדושים. בחומשים רבים החלוקה וההסבר אינם מופיעים, ולכן מנהג זה נשכח לעיתים. ננצל במה זו להזכירו.

רק בשנה כמו שלנו, שנה מסוג זחג – ראש השנה חל בשבת, השנה היא שנה חסרה; כלומר גם מרחשוון וגם כסלו הם בני 29 יום בלבד, והשנה מעוברת – שתי הפרשות נפרדות ואף הפטרה אינה נדחית. למנהג אשכנז, זהו המקרה היחיד שבו קוראים את הפטרת לפרשתנו ביחזקאל, ובממוצע, שנה כזו חלה פעם בעשרים שנה בלבד, מה שהופך את ההפטרה לנדירה ביותר. במנהג ספרד גם הפטרת קדושים היא הפטרה קשה, כך שאין הבדל רב בין קריאת ההפטרות. יש גם מנהגים שונים לקהילות השונות, כמו מנהגים של קריאת הפטרות אחרות לגמרי, והרוצה להעמיק יעיין באנציקלופדיה התלמודית, בנספח של הכרך העוסק בהפטרות.

לאחר שעמדנו מעט על נדירות ההפטרה, ננסה להעמיק בתוכנה, תוך אזכור גם של הפטרת קדושים ביחזקאל (את ההפטרה בעמוס נניח לפעם אחרת).

* גדי איידלהייט, גבעת שמואל. המאמר מבוסס על פרקים בספרי "הפטרה לעניין – מסע בעקבות הנביאים".

בנביא פסוקים אלו אינם פסוקי נחמה. הם מזכירים למעשה את הציווי של הקב"ה לבני ישראל, ונבואת הפורענות עוד ממשיכה בכך ששוב הפרו ציוויים אלו. אולם מאחר שהם בפני עצמם טובים, הם משמשים כסיומה של ההפטרה.

נחזור לשאלה שהצגנו לעיל, מדוע לכתחילה הובאו הפטרות כה קשות דווקא לפרשות אלו? לדעתי, התשובה קשורה לסופה של פרשתנו. שם נאמר (יח-ג-ה):

כַּמְעָשָׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמְעָשָׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכּוּ. אֶת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתֵי תִשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם. וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֹּתֵי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אֲנִי ה'.

אחרי פתיחה זו מופיעה רשימה של עבירות בתחום גילוי עריות שהוזכרו בפסוקי ההפטרה. בהמשך פרשתנו מופיעות גם המצוות החברתיות שעל אי-קיומן טוען ה', ובעיקר בסוף הפרק שבו נאמר: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם" (כח). גם פרשת קדושים מזכירה מצוות רבות המופיעות בפרקי ההפטרה.

המטרה של נבואות התוכחה ביחזקאל היא גם להצדיק את הגלות של אלו שכבר נמצאים בבבל, ויותר מכך את חורבנה של ירושלים המתקרב והולך. מטרת הנבואה היא להראות שהגלות בעיקרה אינה עקב החלטות כושלות של המלכים, בריתות לא נכונות עם מלכים אחרים או ניהול לא נכון של הצבא. הסיבות הארציות והגלויות הן רק דרך הביצוע הטבעית של הגזרה שנגזרה מהסיבות השמימיות של אי שמירה על דרך ה'. ייתכן שבחירתן של נבואות קשות כל כך כהפטרות (גם אם למנהג אשכנז הן נקראות רק פעמים ספורות), היא דרך לוודא שאומנם אלה דברים שלא נעים לשמוע, ובוודאי לא בתדירות גבוהה, אולם גם אסור לנו לשכוח אותם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שוחד, רכילות, עושיק גר ויתום. ההבחנה בין מצוות שבין אדם למקום לבין מצוות שבין אדם לחברו היא מלאכותית, שכן כל המצוות הן מאת ה'. אי אפשר להחזיק באלו ולא באלו. כולן נובעות מאותו מקור. כמו במקומות נוספים בנביא, פסוקים אלו מדגישים גם עד כמה המצוות שבין אדם לרעהו, כולל מצוות של ריבית לשון הרע ורכילות, שקולות כשפיות דמים.

נהוג לסיים כל הפטרה בנחמה, ולו מועטה. שני הפסוקים האחרונים בהפטרה הם: "וְהַפְּיִצֹתִי אוֹתָךְ בְּגוֹיִם וְזִרְתִּיךָ בְּאַרְצוֹת וְהִתְמַתִּי טְמֵאתְךָ מִמֶּךָ. וְנַחֲלַתְךָ בְּךָ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעְתָּ כִּי אֲנִי ה'" (טו-טז). פסוקים קצרים אלה מדברים על עונש הגלות שכבר החל בימי יחזקאל, והיה עתיד להגיע לשיאו לאחר חורבן בית המקדש. אולי אפשר למצוא מעט נחמה בפסוק האחרון, שבו נאמר שלאחר כל הצרות תיתום הטומאה (מלשון סיום וגם מלשון תמימות/שלמות) מעם ישראל והם יחזרו להכיר בה'.

הפטרות פרשת קדושים ביחזקאל נפתחת בצורה דומה, אולם הפרספקטיבה בה היא היסטורית והיא מתארת את חטאי בני ישראל עוד במצרים (כ:ח):
וַיֹּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמָע אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשַׁף חֲמַתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלֹת אֶפִּי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם.

בתורה אין אנו מוצאים זכר לחטאים אלו. נהפוך הוא, העם מאמין כי ה' בא לפקוד אותם. גם לא שמענו כמעט על מצוות טרם היציאה ממצרים (פרט למצוות קורבן הפסח ואולי גם ברית המילה). גם על עבודה זרה במצרים אין מסופר לנו לפני היציאה ממצרים, ואילו כאן הנביא שופך בשם ה' את חמתו על קהל המאזינים מאות שנים לאחר מכן. פסוקים נוספים מתארים את חילול השבת:

וַיֹּמְרוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבַּר בְּחֻקוֹתֵי לֹא הִלְכּוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם וְאֶת שְׁבֻתוֹתֵי חֻלּוֹ מָאֵד וְאָמַר לְשַׁף חֲמַתִּי עֲלֵיהֶם בְּמַדְבַּר לְכָלֹתָם (יח' כ:ג).

הביטוי "אשר יעשה אותם האדם וחי" מופיע גם בפסוק י"א. פסוק זה דומה מאוד לפסוק מפרשתנו, ולעיתים קרובות דמיון כזה משמש כסיבה אפשרית לבחירת הפטרה לפרשה. אולם, הדגש בהפטרה זו הוא על מצוות השבת, שמופיעה מייד בתחילת פרשת קדושים. בכל אופן, בתורה לא מצאנו מקרים רבים של חילול שבת. מקרה אחד היה של אנשים שיצאו ללקט מן ביום השביעי (שמ' ט"ז), ומקרה אחר היה של אדם שקושש עצים בשבת (במ' טו:לב-לז). האם על סמך שני מקרים אלו אפשר לטעון שחילול שבת מאוד? לפי הפרשנים (רש"י ורד"ק למשל) התשובה חיובית, אולם זהו אחד המקרים שבהם ישנו פער בולט בין המסופר בתורה לבין דברי הנביאים. גם את ההפטרה הזו מנסים לסיים בנימה חיובית ופסוקיה האחרונים הם:

(יט) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקוֹתֵי לֹכּוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם. (כ) וְאֶת שְׁבֻתוֹתֵי קִדְשׁוֹ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם.

הביטוי 'אני ה' אלוהיכם' מופיע בפרשת קדושים פעמים רבות ומשמש קשר נוסף להפטרה. בהקשרם